

колективів колгоспників, які повинні були допомогти переселенцям «влитися до лав будівників комунізму».

Поруч з цим переселенці привнесли елементи західноукраїнської культури, швидко заповнивши сцени сільських клубів театральними аматорськими постановами з власним репертуаром. Сприйняття місцевим населенням переселенців було неоднозначним. Їх погляд формувався з позицій більшості і був природним. Загострювалась увага на недоліках, і прорахунками окремих осіб наділяли всю групу. Існує стійке уявлення у більшості місцевого населення, що перші крадіжки в колгоспах розпочали саме переселенці. Як зауважують респонденти (з корінного населення), переселенців дивувало і бентежило, що все знаходиться просто неба без замків. Необхідно враховувати, що «школу п'яти колосків» вони не пройшли.

Відчуття того, що перебуваєш у гостях, супроводжувало їх довгий час. Апеляція до Батьківщини здійснювалась через поховання пращурів, які залишились у Польщі. Політика радянської влади стосовно депортованого українського населення призвела до того, що воно на певний час залишилось поза загальнокультурним простором, разом з тим вона дала змогу користуватись суспільними благами, а головне – відносним соціальним спокоєм, якого вони були позбавлені в Польщі.

Йосип Надольський (Луцьк)

Депортація як складова національної політики СРСР на західноукраїнських землях (1944–1953)

Звільнення західних областей України від фашистських загарбників стало початком складного процесу утвердження в регіоні радянської влади, що здійснювався у повоєнні роки під гаслами «соціалістичних перетворень». У переліку завдань, запланованих партійними органами вже наприкінці 1943 – на початку 1944 рр. для реалізації у звільнених областях, важливе місце посіло національне питання – очищення цих територій від українців – учасників національно-визвольних змагань та членів їх сімей, прихильників патріотичного руху. Боротьба з «українським націоналізмом» розглядалася радянською владою як пріоритетне завдання, важливий компонент радянзації регіону. На західноукраїнських землях розв'язання національного питання, яке набуло виразно політичного змісту, супроводжувалося широким застосуванням щодо місцевого населення

репресивно-каральних технологій здійснення влади, депортацій зокрема.

До «ворожих елементів» радянською владою були віднесені учасники організованого національного підпілля, які не лише проводили агітаційну роботу серед місцевого населення під гаслами «За самостійну Україну без більшовиків», а й вели бойові дії проти радянських партизанських загонів, з'єднань Червоної армії, користуючись при цьому значною підтримкою місцевого населення. На це, зокрема, зверталася увага у шифротелеграмі (17 березня 1944 р.) заступника начальника Українського штабу партизанського руху І. Старинова: «визволене населення ставиться прихильно до українських націоналістів і вороже до радянських партизанів. Четверту війну воюю, але ніколи ще не зустрічав такого ворожого середовища, як у визволених районах Тернопільської області».

Курс ОУН-УПА на масовий опір населення радянській владі дав підстави потужній і злагодженій машині чекістських органів на повну силу розгорнути свої спеціальні операції. Дії проти ОУН-УПА безпідставно було поширено й на значну частину цивільного населення. Розпорядженням НКВС, виданим у березні 1944 р., визнана необхідність взяття на облік і виселення у тиллові області Союзу родин, у складі яких були оунівці, що перебували на нелегальному становищі або займалися «бандитизмом», а також сім'ї засуджених оунівців.

Проведення депортаційної політики регламентувалося низкою документів. На місцях це були спеціальні «Інструкції секретареві парторганізації та начальнику НКВС щодо виселень учасників націоналістичного підпілля та членів їх сімей».

Зростання чисельності депортованих із західних областей України зафіксувала довідка МВС УРСР, в якій підбивалися підсумки виселень за період 1944–1946 рр. За три роки із семи західних областей було виселено 14 729 сімей або 36 609 осіб.

Масова депортаційна операція на західноукраїнських землях була проведена радянською владою 21 жовтня 1947 р. Її підготовка та реалізація на місцях знайшла детальне висвітлення не лише в партійних документах, а й в інформативних оглядах місцевих провідів збройного підпілля ОУН-УПА. Про загальні масштаби жовтневої депортаційної акції дає уявлення спеціальна довідка МВС УРСР від 23 листопада 1948 р. У ній зазначалося, що із семи західних областей України було вивезено 26 332 сім'ї або 77 791 особу, з них 18 866 чоловіків, 35 441 жінка, 22 279 дітей.

Про масштаби повоєнних депортацій також свідчать дані про функціонування на території західних областей України 9 збірних пунктів для приймання оунівських сімей, які підлягали виселенню. Вони були створені в січні 1949 р. й одночасно могли приймати 10 550 осіб.

Станом на 1 січня 1953 р. на обліку органів МВС перебувало 175 063 спецпоселенців-оунівців, з них 47 414 чоловіків, 83 905 жінок, 40 247 дітей, 3 139 осіб відбувало покарання, 358 знаходилися в розшуку. Загалом оунівці складали 6,4% усіх спецпоселенців.

У відповідь на проведення радянською владою депортаційної політики українськими підпільниками здійснювалися акції тиску або й фізично-го знищення безпосередніх виконавців злочинних наказів.

Масові виселення родин українських націоналістів до Сибіру в повоєнні роки значною мірою підірвали соціальну і матеріальну базу тих, хто зі зброєю в руках продовжував боротьбу проти більшовицької влади. Втратили вони також і моральну підтримку з боку цих людей.

Депортаційна політика в західних областях України в повоєнні роки носила чітко виражене «антинаціоналістичне» забарвлення. Радянські органи безпеки розглядали українців як національно свідому, а тому потенційно небезпечну силу.

Володимир Борщевич (Рівне)

Виселення чехів з Рівненщини у 1947 р. : причини, масштаби, наслідки

Перемога Радянського Союзу у німецько-радянській війні, подальше встановлення маріонеткових урядів в окупованих країнах Центрально-Східної Європи запустили механізм етнічних зачисток у формі насильного переміщення українського, польського та чеського населення у СРСР, Польщі та Чехословаччині.

Наміри залишити край у волинських чехів виникали у ХХ ст. кілька разів. Усі вони збігалися зі спробами встановлення тоталітарної радянської неокріпосної системи: 1919 р., коли більшовики на деякий час встановили контроль над територією Рівненщини, вдруге такі заклики лунали 1939 р. після включення Західної України до складу Радянського Союзу і відразу після закінчення Другої світової війни.

Виселення чехів з Рівненської області було розпочато 1947 р. Після тривалих консультацій та узгоджень у липні 1946 р. підписано відповідну угоду між урядами Радянського Союзу і Чехословаччини про «обмін» населенням. Наприкінці 1946 р. представництва, які займались переселенням, у Рівному, Здолбунові, Дубно, Вербі в цілому завершили формувати списки сімей на виїзд. Наприклад, Рівненське представництво подало такий список з 1764 родин.